

## RECENZJE

**Paulina Jabłońska, *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918–2015*, Pelplin : Wydawnictwo Bernardinum 2022, 475 s.**

Powyższa publikacja, oprócz Wykazu skrótów oraz Wstępu, które ją kompetentnie otwierają, zawiera sześć rozdziałów, które zostały następująco zatytułowane: 1) *Wolność sumienia i wyznania w ujęciu historyczno-prawnym*; 2) *Osoba małoletnia w ujęciu historyczno-prawnym*; 3) *Osoba małoletnia w świetle regulacji prawnych*; 4) *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918–1939*; 5) *Zakres i gwarancje wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*; 6) *Gwarancje wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce po 1989 roku*.

Zanim przejdę do ukazania problematyki poszczególnych rozdziałów, warto wskazać, że we wstępie do publikacji, już na samym początku, jej autorka, niewątpliwie bardzo słusznie wskazała na s. 13, że „obecnie wiele mówi się o prawach człowieka i ich respektowaniu. Jednym z fundamentalnych praw wolnościowych człowieka, także małoletniego, jest wolność sumienia i wyznania. W latach dziewięćdziesiątych ówczesna sekretarz stanu USA Madeleine Albright wyraziła pogląd, iż «tam gdzie nie jest przestrzegane prawo do wolności religijnej, nie ma gwarancji respektowania żadnego innego prawa ludzkiego», oraz, że «we współczesnych państwach demokratycznych wolność religijna stanowi powszechnie obowiązujące prawo, bowiem stała się nieodłączną częścią demokracji». Przedmiotem rozważań mojej książki jest zakres wolności sumienia i wyznania przysługującej osobom małoletnim w prawie obowiązującym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”.

Sukcesywnie zadała krótkie pytanie i na nie odpowiedziała: „Co mnie skłoniło do podjęcia się tego tematu? Przede wszystkim brak całościowego opracowania monograficznego obejmującego czasookres blisko 100 lat ustawodawstwa wyznaniowego w naszym kraju gwarantującego osobie małoletniej wolność sumienia i wyznania” (s. 13n).

Pomijając inne elementy, charakterystyczne dla wprowadzenia do rozprawy naukowej, warto wskazać, że w zakończeniu do tej części publikacji autorka napisała: „W ostatniej części pracy (zakończeniu) przedstawiłam wnioski wyprowadzone z analizy stanu prawnego przedstawionego we wcześniejszych częściach książki. Wskazałam także uwagi odnośnie czynników mogących generować zagrożenia dla gwarancji wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w przyszłości. Wśród zagrożeń dostrzegam: koncepcje liberalnego i zeświecczonego państwa i społeczeństwa, postulaty zmniejszenia lub usunięcia nauki religii ze szkół, alternatywne sposoby wychowywania dzieci z dala od wartości konfesyjnych, wykorzystywanie małoletnich do celów terrorystycznych, zmuszanie małoletnich do zawierania małżeństw religijnych czy też okaleczanie małoletnich z powodów religijno-kulturowych (obrzezanie kobiet małoletnich)” (s. 19). Widać zatem już po analizie wprowadzenia do publikacji, jak również po syntezie przeprowadzonych badań, że zostały one, poprzez właściwie wskazane wnioski, twórczo ukierunkowane na przyszłość.

Rozdział pierwszy, niewątpliwie o charakterze wprowadzającym, przedstawia etymologię terminów „religia”, „wyznanie” i „sumienie”; problematykę pojęcia wolności sumienia i wyznania a pojęcia wolności sumienia i religii; wolność sumienia i wyznania jako prawo podmiotowe; genezę i ewolucję pojęcia wolność sumienia i wyznania w świetle filozofii świeckiej od filozofii starożytnej do czasów współczesnych oraz wolność sumienia i religii w filozofii chrześcijańskiej, aby na końcu ukazać wolność sumienia osoby małoletniej w kontekście władzy rodzicielskiej. Rozdział drugi podejmuje cztery tematy: 1) Dziecko w świetle nauk humanistycznych; 2) Ewolucja praw dziecka; 3) Religijność dziecka; oraz 4) Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918–2015. Rozdział trzeci ukazuje najpierw dziecko w prawie polskim oraz sukcesywnie osobę małoletnią w rozumieniu polskiego prawa cywilnego i rodzinnego, w rozumieniu polskiego prawa karnego oraz w świetle prawa kanonicznego Kościoła katolickiego. Sukcesywny rozdział czwarty prezentuje konstytucyjny zakres wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w następujących dokumentach: w Konstytucji marcowej z 1921 r., w Konstytucji kwietniowej z 1935 r., w świetle konkordatu z 10 lutego 1925 r. oraz zakres i gwarancje wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w świetle przepisów oświatowych: Prawo oświatowe do 1932 r., Prawo oświatowe po 1932 r., jak również wolność sumienia i wyznania w świetle indywidualnych następujących ustaw wyznaniowych: Gminy wyznaniowe żydowskie (1927), Wschodni

Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej, Muzułmański Związek Religijny w RP (1936), Karański Związek Religijny w RP (1936), Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP (1936), Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (1938). Kolejne zagadnienie to gwarancja wolności sumienia i wyznania w prawie cywilnym, gwarancja wolności sumienia i wyznania w prawie karnym (poprzez podział na stan prawny do 1932 r. oraz stan prawny po 1932 r.). Rozdział piąty ukazuje natomiast system źródeł prawa w okresie PRL, wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej na gruncie przepisów konstytucyjnych (gdzie analizie została poddana tzw. Mała Konstytucja z 1947 r. i Konstytucja PRL z 22 lipca 1952 r.), wolność sumienia i wyznania na gruncie dekretu z 5 sierpnia 1949 r. Prawo o stowarzyszeniach wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej na gruncie ustaw oświatowych (stan prawny do 1956 r., stan prawny w latach 1956–1961, stan prawny w latach 1961–1990), gwarancje ochrony wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej na gruncie prawa karnego (stan prawny przed 1969 r., stan prawny po 1969 r.), ochronę wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej na gruncie prawa cywilnego (stan prawny przed 1964 r., stan prawny po 1964 r.). Rozdział szósty na temat gwarancji wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce po 1989 r. wskazuje na następujące zagadnienia: gwarancje konstytucyjne, (tzw. Mała Konstytucja z 1992 r., Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.), ratyfikowane akty prawa międzynarodowego (w tym: gwarancje prawa unijnego po 1 maja 2004 r., gwarancje na gruncie polskiego konkordatu z 28 lipca 1993 r.), oraz gwarancje ustawowe (Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r., Ustawa o systemie oświaty z 1991 r., Indywidualne ustawy wyznaniowe, Gwarancje wolności sumienia osoby małoletniej w innych gałęziach prawa, oraz wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w prawie karnym).

W Zakończeniu autorka napisała w jednej ze swoich ogólnych konkluzji: „Jak wykazałam w powyższych rozważaniach obecny kształt i wartość tego, co kryje się pod terminem «wolności sumienia i wyznania» jest wynikiem długiego procesu ewolucji różnych koncepcji filozoficznych, teologicznych i prawniczych” (s. 407), oraz na s. 413: „Przeprowadzone badania pozwoliły szczegółowo zweryfikować hipotezy przyjęte w pracy. Należy uznać, iż wolność sumienia i wyznania małoletnich nie w każdej epoce historycznej była wartością dostrzeganą i akceptowaną. Ewolucja norm prawnych wskazuje, że dopiero niedawno osiągnięto stan prawny, który w znaczącym stopniu uznaje te wolności”.

## Ocena ogólna

Chcąc, naturalnie bardzo ogólnie ocenić, niewątpliwie cenną publikację dr Pauliny Jabłońskiej należy wskazać, że mamy do czynienia z interesującą oraz aktualną publikacją z zakresu polskiego prawa wyznaniowego, bardzo dokładnie zredagowaną w oparciu o bogaty materiał źródłowy oraz obszerną literaturę. Podjęta problematyka ma charakter powszechny, aczkolwiek została precyzyjnie zawężona do Polski, czyli mamy do czynienia z zagadnieniem ogólnym odniesionym do partykularnych rozwiązań. Niewątpliwie interesujący jest także, dokładnie określony czasokres przedmiotu badań. Są to lata kiedy Polska, po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. wielokierunkowo się rozwijała, mimo różnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, a przede wszystkim nauka polska stawiała przed różnymi wyzwaniami, i to różnej natury, na które starała się kompetentnie odpowiedzieć, dając jednocześnie odpowiednie wskazówki merytoryczne i proponując konkretne rozwiązania prawne. Stąd też publikacja w zakreślonym przedmiocie badań jest bardzo spójna, logiczna, zawiera wiele cennych informacji oraz wniosków, które uwzględniają prawo polskie, prawo międzynarodowe, prawo Unii Europejskiej oraz orzecznictwo w analizowanej sprawie. Podjęta problematyka jest niewątpliwie ważna, kompetentnie potraktowana, ważna nie tylko z teoretycznego punktu widzenia, ale publikacja jest niewątpliwie bardzo przydatna do dzisiejszych dyskusji w świecie, który stawia wiele pytań i przedstawia wiele wątpliwości, a jednocześnie oczekuje jasnych wskazówek i konkretnych propozycji rozwiązujących współczesne problemy, które niekiedy mogą także budzić duże emocje. Stąd też potrzebne jest właściwe spojrzenie i kompetentna analiza naukowa omawianej problematyki, która pozostaje ważna i aktualna nie tylko dla samych rodziców, ale także dla wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poprawne kształtowanie postaw i sumień przyszłych pokoleń. Nie ulega wątpliwości, że z publikacji przebija także jeszcze jeden jej istotny walor; problematyka została podjęta ze względu na dobro osoby.

Tarnów

*ks. Tomasz Rozkrut*